

**ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ ПРИСТАЙКО**  
**(1941–2008)**

У Києві 21 січня 2008 р. після важкої хвороби помер колишній заступник Голови СБ України генерал-лейтенант юстиції у відставці, заслужений юрист України **Володимир Ілліч Пристайко**.



В. І. Пристайко (народився 16 грудня 1941 р., с. Болохів, Долинського району Станіславської, нині Івано-Франківської області), українець, з родини селян. Освіта: Харківський юридичний інститут (1968) за спеціальністю правознавство та Вищі курси КДБ СРСР (1974). Він працював три роки (1968–1971) слідчим прокуратури Кілійського р-ну Одеської обл. та понад 30 років (1971–2004) в органах державної безпеки на різних посадах – від слідчого відділення до заступника Голови СБ України. Останні роки після виходу в запас В. І. Пристайко працював провідним науковим співробітником Інституту оперативної діяльності та державної безпеки, був членом Міжвідомчої робочої групи з питань утворення Українського інституту національної пам'яті.

Був Заслуженим юристом України (1992), Лауреатом премії СБ України (1996, 1997, 2000), удостоєний Почесною відзнакою СБ України (1996). Нагороджений медаллю «За бездоганну службу» III ст. (1997), II ст. (1999), орденом Богдана Хмельницького III ст. (2001), іншими державними нагородами та Іменною вогнепальною зброєю (2000). Учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС (1 категорія).

В. І. Пристайко був членом виконкому Спілки юристів України та Всеукраїнської юридичної ради, Української асоціації міжнародного права, а також Комісії при Президенті України у питаннях помилування (з січня 1997 р.), Міжвідомчої координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій та робочих груп з підготовки проектів Законів України («Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (1991), «Про Службу безпеки України» (1992), «Про оперативно-розшукову діяльність»), Кримінального кодексу України. Він брав участь в опрацюванні проекту Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи», реалізації основних концептуальних проблем зі

створення СБУ, у підготовці проекту постанови ВР України від 20.09.1991 р. «Про створення Служби безпеки України» та інших нормативних актів, у розробці нормативних документів і методичних рекомендацій з організації та реалізації заходів із реабілітації жертв репресій.

Із кінця 1980-х рр. В. І. Пристайко як фаховий юрист займався вивченням архівних документів, що стосувалися жертв часів тоталітаризму, і активно відстоював не лише необхідність визнання невинності тисяч репресованих у правовому сенсі, зняття необґрунтованих звинувачень їх у скоєнні злочинів, а й забезпечення відновлення доброго імені потерпілих від свавілля режиму, використання процесу реабілітації для морального та духовного очищення суспільства, торжества справедливості. За його безпосередньої ініціативи почали друкуватися документи, що зберігалися в архівах колишнього КДБ, із сфабрикованих справ та процесів сталінської доби. Знаючи про величезний громадський інтерес до цих проблем, він значну увагу приділяв сприянню пошуку джерел, що мають наукову, історичну цінність. До опрацювання їх долучалося дедалі більше коло науковців, у тому числі професійних істориків та архівістів.

Оскільки закритий архів спецслужби з його секретними фондами не міг забезпечити належні умови роботи українських та зарубіжних дослідників, які вивчають проблематику сталінського терору, В. І. Пристайко активно втілював у життя ідею створення на базі колишнього архіву КДБ УРСР Державного архіву СБ України, діяльність якого здійснюється у межах правового поля, регламентується законодавством у сфері архівної справи країни. Завдяки цьому лише за один рік було виявлено, опубліковано та передано зацікавленим установам понад 500 матеріалів, які висвітлювали долі репресованих учених, письменників, діячів культури, їхні особисті документи, праці та дослідження з національної історії, філософії, літератури та з інших галузей знань. Серед них – щоденники та особисте листування академіка С. Єфремова, частина творчого доробку академіка М. Грушевського, академіка М. Кравчука, матеріали з архіву відомого українського літератора і політичного діяча В. Винниченка та документи видатного поета М. Рильського.

За активної участі В. І. Пристайка у засобах масової інформації, історичній та науковій літературі України почали ширше згадуватися імена відомих діячів України, які зазнали репресій чи політичного терору. Серед них: М. Грушевський, С. Єфремов, О. Шумський, М. Волобуєв, М. Яворський, М. Слабченко, П. Христюк, А. Любченко та ін.

У 1996 р. в рамках Програми Президента України про святкування 130-річчя від дня народження академіка М. Грушевського в співавторстві з відомим істориком Ю. Шаповаловим було підготовлено і видано книгу «Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934». Опрацьовані авторами документи архівів колишнього КДБ містять відомості, що мають велике значення для відтворення невідомих навіть фахівцям грушевськознавцям сторінок біографії М. С. Грушевського, історії Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) у 1920–1930-ті роки, для розуміння першопричин багатьох важливих тогочасних подій громадсько-політичного і культурного життя. 1999 р. вийшла друком друга книга про М. Грушевського – «Михайло Грушевський: Справа «УНЦ» і останні роки (1931–1934)», в якій перший розділ присвячено передодню погрому ВУАН і закриттю її інституцій, очолюваних М. Грушевським, другий – арешту академіка та механізму фабрикування процесу «Український національний центр», третій – останнім кільком рокам життя історика до трагічної смерті.

Книжки про М. Грушевського привернули увагу найширшої громадськості не тільки в Україні, а й за кордоном. Зокрема, на ювілейній науковій конференції, що відбулася 27 жовтня 1996р. в Українському інституті Америки (м. Нью Йорк), присвяченій 130-річчю від дня народження Михайла Грушевського, було заслухано доповідь «Монографія київських авторів В. Пристайка і Ю. Шаповала «Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934». У пункті 9 її резолюції вказано: «З'ясувати загадкову смерть Михайла Грушевського і трагічну долю його родини, а також його учнів і

співробітників. Відзначити авторів книжки «Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934», в якій за рахунок видрукованих досі невідомих архівних матеріалів із Державного архіву СБ України значно розширено джерельну базу грушевськознавства». В. І. Пристайко був безпосередньо причетний до реалізації положення вказаної резолюції щодо причин смерті М. Грушевського. Ось, що повідомив прес-центр СБ України 12 січня 2000р.: «Сьогодні в громадській приймальні СБ України заступник Голови генерал-лейтенант юстиції В. Пристайко передав унікальний документ директорові Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського О. Онищенко для поповнення фонду Президентів України. Цей документ стосується життя видатного державотворця М. С. Грушевського. СБ України запропонувала започаткувати наповнення цього Фонду саме документами, які стосуються М. Грушевського у рік 130-річчя з дня його народження, а також у рік прийняття нової Конституції України, що знаменує відродження тих державотворчих ідеалів, яким присвятив своє життя Великий Українець.

Служба безпеки України передала до Фонду більше сотні документів із справи – формуляр на М. Грушевського та з архівної кримінальної справи. Продовжуючи пошуки, було віднайдено і передано також історію хвороби М. Грушевського разом із консультативним висновком Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України про причини смерті академіка від тяжкого запального процесу, обтяженого діабетом».

За спеціальною програмою Посольства України у США та Гарвардського університету автори названої книги у листопаді 1997 р. виступили з лекціями та на презентації її в одинадцяти найпрестижніших університетах Сполучених Штатів Америки.

В. І. Пристайко був співавтором вступної статті та членом редакційної колегії науково-документального видання «Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії» (1997–1999рр., у 3-х томах; 2003, друге видання, у 2-х томах), керівником української частини спільної українсько-польської робочої групи та членом редакційної колегії багатотомного науково-документального видання «Польща та Україна у тридцятих-сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб» (1998 р., том 1 «Польське підпілля, 1939–1941 рр. Львів; Коломия; Стрий; Злочів»; 2002 р., т. 2 «Переселення поляків та українців. 1944–1946 рр.»; 2004 р., т. 3 «Польське підпілля, 1939–1941 рр.»), «Від Волині до Покуття», у 2-х частинах; 2005 р., т. 4 «Поляки і українці між двома тоталітарними системами, 1942–1945 рр., у 2-х частинах; 2006 р., т. 5 «Акція «Вісла», 1947), членом редакційної ради науково-документального видання «Київ у дні нацистської навали. До 60-річчя визволення України від гітлерівських загарбників» та 5-томного видання «Бабин Яр»: людина, влада, історія».

У В. І. Пристайка залишилась дружина, двоє синів, двоє онуків і онучка, багато друзів, учнів та нереалізованих задумів і планів. Він жив за принципом – «поганому завадь, доброму допоможи». З цим життєвим принципом він і помер після важкої хвороби.

*Праці:* Жертви репресій. – К.: Вид-во «Юрінформ», 1993. – 292 с. (у співавторстві); Справа «Спілки визволення України»: Невідомі документи і факти. – К.: Вид-во «Інтел», 1995. – 446 с. (спільно з Ю. Шаповалом); Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934 – К.: Вид-во «Україна», 1996. – 233 с. (спільно з Ю. Шаповалом); ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: Особи, факти, документи. – К.: Вид-во «Абрис», 1997 – 605 с. (спільно з Ю. Шаповалом та В. Золотарьовим); Михайло Грушевський: справа «УНЦ» і останні роки (1931–1934). – К.: Вид-во «Критика», 1999. – 351с. (спільно з Ю. Шаповалом); Я жив разом із країною... Інтерв'ю, виступи, коментарі. – К.: Вид-во «Сфера», 2004. – 224 с.; Чи був «матч смерті»? Документи свідчать. – К.: ДП «Друкарня МВС України», 2005. – 168 с.; Чи був «матч смерті»? Документи свідчать. – 2-е вид. – К.: Експрес об'ява, 2006. – 176 с.

